

İradə MUSAJEVA

I məqalə

S.T.Koldirc deyirdi ki, poetik dürüstlük şübhə yolunun bir doqıqolıq qapanmasıdır. Şeir yalan, pafos, xoyallar və illüziyalar alomının oksı, sosi deyil. Şair yaşadığından, duyduğundan, yandığından, sevdigidən yazmayanda həmin o "poetik dürüstlük" keyfiyyəti olmur. On əsası, inandığından yazmalıdır. Şübhə ilə, çitməllə yazanda oxucunu öz ruh alomino qonaq edə bilməz...

E.Baxış şeirində yalan yoxdur. Hotta "şair yalanı" belə...

*Ocaqda alışdım-yandım,
büstüm çıxdı buxarıdan.
Quru kitabdan oxudum,
yedim quru susarıdan.*

*Gün günlədim, ay ayladım,
yeri, göyü qalayladım,
Teymurləngi harayladım,
Samarqənddən, Buxaradan.*

*Məni ulu göy saxladı,
gün saxladı, ay saxladı,
yaralarım qaysaxladı,
ax yaradan, ox yaradan...*

*Geydim elin geydiyindən,
yedim elin yedyindən,
dedim elin dediyindən,
Araz çayı, qalx aradan.*

*Böz atım var, salsanı yox,
Qıratım var, yalmanı yox,
sözlərimin yalanı yox,
Allah baxır yuxarıdan.*

Poeziyamızda imzalar var ki, ad kimi, imzalar da var ki, tale kimi, şeir kimi. sözün hansısa çaları, rəngi kimi qalıb yadımızda. Məsələn, bu an düğüncomi daha çox məşğul edən sözün bir ağrıyan, sıxılan Vaqif Bəyatlı Odər rəngi var. Halbuiki, hal-hazırda Eldar Baxışdan yazmağa başlamışam. Dəməli, fikir, düşüncə, ruh qohumları kimi, ağrı qohumları da olurmşu şairlər arasında. E.Baxış R.Rövşənə də ağrı qohumu idi... Onun məşhur "Sərcə balası" şeirini R.Rövşənin adı ilə yadda saxlayan, əzbərləyən oxucular çoxdur... Lakin E.Baxışın öz poetik obrazı, üslubu, şeir qolomu var. Baxmayaraq ki, bu üslub və tərzdə də stabililik, yekrənglik yoxdur. Məvzusuna, höyocənına, təorənüm, təsvir obyektinin mahiyyətinə görə üslub və poetik assosiasiya dəyişə bilər. Daha çox mühitə tempi, sosi və ya səsizliyi, sükkutu, hayqırtısı müəyyən bir ədəbi nəslin yaradıcılığında zamanın, dövrün "nosil üslubu"na çevrilə bilər. R.Rövşən, E.Baxış, V.Bəyatlı zamanının ağrıları, ümid və möglübiyyətləri necə ki, bir ədəbi nəslin poetik tərz və üslubunda ifadə olundu. Nobelçi Oktavio Pas

yazırdı ki, "Üslub hər cür yaradıcılıq üçün başlanğıc nöqtəsidir. Amma ələ mölz buna görə də hər bir sənətkar tarixən yaranmış ümumi üslubu aşmaq istəyir. Şair üsluba, tərzə yiyələndəndə şairlikdən çıxır, ədəbi artefaktların konstruktörünə çevrilir. Qonqoranı barokko şairi adlandırmaq, bəlkə də, ədəbiyyat tarixi nəzərdən düzgündür, amma onun motivlərini anlamıq istəyənlər üçün poeziya bunun fəvqündədir. Bəli, bu kordovalımın şeirləri barokko üslubunun on ali nümunələridir, amma unutmamaq olmas ki, Qonqora üçün sociyyəvi olan və bu gün bizim Qonqora üslubu adlandırdığımız ekspressiv formalar əvvəl yalnız tapıntı, söz yaradıcılığı idi və yalnız sonra bütün bunlar üslula, təcrübəyə, qaydaya çevrildi. Şair öz

*göz olub baxıram indi
Ayağıma daş dəyənə
özüməndən çıxıram indi.*

*Gül kimi dözüüm vardı,
nahaq dözüüm öldürdüm
Yaxşı-yaman yaşayırdım,
özüm özümi öldürdüm.*

Amma bu kövrək adamın içində həm də dar ağacına şostlə gedə bilən bir kişi obrazı da var. Sözü. üzü bir olan kişi...

*Bir dar ağacı qurulub
bir kimsəsiz meydanın ortasında,
bir kimsəsiz dənizin
bir kimsəsiz adasında.*

*bu aradan çıxıb gəlməliyə,
üzü də o tərəfə - bu tərəfə yox,
bir tərəfə -
Sabir tərəfə,
Hadi tərəfə,
Cavid tərəfə...*

Eldar Baxışın şeirlərində məlum, bəlkə hər şairin şeirində vəsf olunan obrazlar var ki, onun baxışında, yaşamasında yeni geyim, don, çalar və rəng qazanır. 20 yanvar, Qarabağ hadisələri günlərində "olıyalın xalq" ifadəsi dilləri dolaşdırdı. Bu ifadənin ictimai, siyasi semantikasi E.Baxış şeirindəki poetik təqdimata uduzur bir ə... Məlum olur ki, müstəqil, azad olmaq istəyən Azərbaycan insanının oli silahlısı olsa da, bu

Taleynin şeirini yazan adam...

Eldar Baxışın poeziyası haqqında

epoxasının dil sərətini - dövrünün üslubunu istifadə edir, özünü uyğunlaşdırır, bu materialı unikal osoro çevirir".

E.Baxışın inancı, güvəni, iradəsi daxilindəki şair təbiətinə məxsus həssaslığa, kövrəkliyə, uşaq sağlığına boyun əymişdi. Həyat adlı mübarizə, mücadilə meydanında üz tutduğı, etibar edib sığındığı "dözüüm"lə də adam kimi üzəbtüz söhbət edib dördləşə bilirdi. Çünki "Bu sayda adam içində,Bu soyda adam içində,Bu boyda adam içində, Dörd deməyə adam yoxdu" -tənalığı vardı onun...

Dözüümünə bel bağlayıb dözə-dözə yəşəməli olur. Nə istəyirsə həyatdan "yox" edə bilər.

*Vardan bir söz demədilər,
deyəndə yoxdan dedilər.
Dördəndən, qamdan, göz yaşından,
amandan, ahdan dedilər.*

Çoxlu "yox"lar arasında Tanrını qozır, özünü göyə çevirir, amma onda da:

*Nə haxırsan göy üzünə,
Tanrı yoxdu, döz - dedilər.*

Yaşamaq, həyatdan zövq almaq əvəzinə dişini dişinə sıxıb dözən bu adamın dözüümü, də bezir ondan, tükənir, sobri, taqəti bitir, nəhayət, qurda dönüb dözüümünü quzu kimi didib dağıdır və bir gün dözüüm onun üzünə ağ olur:

*Gördüm dözüüm dözə bilmir,
gördüm dözüüm gerilədi
Dözüümün gerilməyi
mana yaman yer elədi.*

*Dözüümün daşdan tulladım,
qayadan atdım dözüümü.
Qurda dönüb*

*quzu kimi
didib-dağıtdım dözüümü.*

İndi dözümsüz qalmışam

ölin bayraq da ola bilən vaxtları olub, qalxan da, gürz də:

*Oynaya-oynaya gəlməliyə
bu kimsəsiz dənizin
kimsəsiz adanın,
kimsəsiz meydanın ortasında
dar ağacına sarı.*

Zəngin bir adamla özünü müqayisə edir və "səndən pul, məşin, bağ, ev qalacaq, məndənsə Tanrım, qələmim, azadlığım və dərdim"-deyir. Bu poeziyada Tanrının, azadlığın, dərdir, şairliyin və şairlərinin öz poetik obrazı, portreti var. Şeirlərinin birində yazır ki, Cavid, Hadi, Sabir sabunlarını, tiyanlarını, olyazmalarını, ömürlərini satdı, amma ruhlarını satmadı. Şairlər də var ki, siyaset adamı kimi yaşadı. Sabunlarını da, tiyanlarını, olyazmalarını, ömür-günlərini, həyallarını xilas etdi, amma ruhunu satdı. Və biz indi bu iki tip şairlərin ortasında qalmışıq. Ona görə bizə "ara şairləri" deyirlər.

*Ara şairləri deyirlər bizə;
biz bu aradan çıxmalıyıq.*

*Yırıq cibiməndən çəkib çıxardıq,
Bayrağı döndərdik alimizi biz.
Qalxana döndərdik, gürzə döndərdik,
Yarağa döndərdik alimizi biz*

*Nahaq olan əllər nahaq oldular,
Həqiqə qovuşdular haqq olan əllər.
Səhər orda-hurda ölmə əlləri
Yığıb daşdılar sağ qalan əllər.*

45 yaşında dünyayla haqq-hesab etmək istəyir. Kimi kimi yuxdı, kim kimi uduzdu? Əlbəttə, belə üzleşmə ancaq şair təbiətinin işi ola bilər. Deyirdi ki, 45 yaşım var, dünya bir tərəfdədir, mən bir tərəfdə. Çiling-əgac oynayırdı dünya ilə. Gah mən ağac oluram, dünya çiling, gah da dünya ağac olur mən çiling. Dünyayla oynaya oynaya orta məktəbi bitirdim, instituta girdim, evləndim, ailə-uşaq sahibi oldum, dost qazandım, yazdım, pozdum.

Sonda isə şair anlıyır ki, bunlar qazanc deyilməmiş. İtkilər daha ağırdır və o möglub halmı belə açıqlayır:

*45 il ürümüşəm -
içində mənim sənətim,
içində mənim kədərim.*

Şair üsluba, tərzə yiyələndəndə şairlikdən çıxır, ədəbi artefaktların konstruktörünə çevrilir.

*içində mənim azadlığım -
mənim Tanrım.*

E.Baxışda sevginin də yeni adı var: Sənə olan təmiz sevgim, lələ sevgim, nərgiz sevgim və s. "Poeziya səhrada yalvarışdır, gözəgörməzlə söhbətdir. O, nifrət, qüسس, ümitsizliklə qidalanır". (O.Pas) Qüسس ilə qidalanan şeirləri daha çoxdur onun. Etiraf edilən sevgiyə sevinməkdənsə, onun da qəmini yaşayır və "səhrada yalvarış" ələcsizliyi ilə özünə yox, qarşısındakına dua edir:

*İlahi, mənə yox, mən istəmirəm,
İlahi, yazığın gəlsin bu qıza.
Elə eləmə ki,
oğlanlar, qızlar,
Kişilər, arvadlar gülsün bu qıza.*

*Elə eləmə ki,
vüsəl yerinə
Göz yaşı danışsın, qəhər danışsın.
Bir qızdan bir bölük adam danışsın,
Bir qızdan bir böyük şəhər danışsın.*

*Elə eləmə ki, bu qız bu eldə,
Dilə-dişə düşsün məndən ötəri.
Sərçə balasıdı bu qız bu saat,
Boynunu uzadıb dəndən ötəri.*

*Bu qızın
bu saat məndən umduğu,
Məndən istədiyi dən məndə yoxdu.
Bu qız Ay istəyir, Ay yoxdu məndə,
Bu qız gün istəyir, gün məndə yoxdu.
Sevgi yoxdu məndə, sevəm bu qızı,
Elə axan suyu belə döndərim.
Çevirəm özümü kəpənəyə mən,
Bu qızı çıxayə, gülə döndərim.*

*Səndən çiçək olmaz, səndən gül olmaz,
Məndən də kəpənək, sərçə balası.
Durdugumuz yerdə biz niyə duraq,
Biz niyə tərpnək, sərçə balası?*

*Lap belə tərpnədik, lap belə getdik,
Sən deyən, mən deyən olası deyil.
Sərçə balasısan sən bu dünyada,
Şair ki, kəpənək balası deyil.*

*Kəpənək olmuşam dünyada bir vaxt,
Qanadım da olub bilmək istəsən.
İstəyim də olub özümə görə,
İnadım da olub, bilmək istəsən.*

*O qanad,
o inad,
o istək hanı,-
O qanad,
o inad,
o istək öldü.
Bircə gün çəkmədi gəlib-gətməyi.
Kəpənək doğuldu, kəpənək öldü.*

*Ağca pambıq kimi,
ağca yun kimi,
Diddilər, diddilər o kəpənəyi.
Duraşıb qanadlı, əlli-ayaqlı,
Yedilər, yedilər o kəpənəyi.*

*İlanı o kəpənək, hanı o sevgi? -
Yaşamır, yaşamır, sərçə balası.
Bu ağ kəpənəklər o kəpənəyə,
Oxşamır, oxşamır, sərçə balası.*

*Sən ey yeri, göyü yaradan kişi,
Uzaq görünürmü ordan yer sənə?!
Bu qıza bu boyda sevgi vermisən,
Mənə də bir azca sevgi versənə.*

*Səni də düşəsən mənim günümə,
Sənin göyün olsun,
quşun olmasın.*

*İlahi, neyləsən, sən mənə eylə,
İlahi, bu qızla işin olmasın*

Məqalənin əvvəlində də E.Baxışın V.Bayatlı, R.Rövşənə ruh qohumluğunu qeyd etmişdim. Bu ruhda Hadiyə, Cavidə münasibət həmrəyliyi də var. R.Rövşənin "Qara-qara qarışqalar" şeirində təsvir olunduğu kimi təklənib qara-qara qarışqalar tərəfindən parçalanan bir ələcsiz kəpənək talçiyini yaşayan Cavid, Hadi nisgili E.Baxış poeziyasında obrazlaşır. E.Baxış M.Hadiyə həsr etdiyi şeirdə yazırdı:

*Tək dedilər - təklədilər,
qanına yeriklədilər,
sonra da dərdini alıb
dağa-daşa yüklədilər,
çəkə bilmədi-bilmədi.*

*Əsim-əsimçə əsdilər,
öldürməyə tələsdilər,
günün günorta çağında
ağacı elə kəsdilər, -
kölğə bilmədi-bilmədi.*

*Xallandı gül butasında,
nər qarnında qartasında,
bir şairi öldürdülər
bir ölkənin ortasında, -
ölkə bilmədi-bilmədi.*

R.Rövşənin "Başı kəşik gözəl kötük" şeiri var. E.Baxışın da "Kötük" şeiri.

*Bəlkə, məndən qabaq gəlib dünyaya,
Bəlkə, məndən sonra...
deyə bilmərəm.*

*Bu kötüyün mənə dediklərini
Bir batman bal ilə yeyə bilmərəm.*

Və bundan sonra kötüyün ona söylədiklərini sadalayır şair. Kötük ona deyir ki, "düşünmə, danışma, ağzını açma, düzlük kimi yarıdıb ki, düzlükdən əl çəkmirson? Baş varsa başın üstündə yumruq da var, quş varsa, onun üçün hazırlanmış qəfəs də var, şair-sən, otur şair yerində..."

*Qəfəs neyləyəcək quşun içində,
Qəfəsin içində quş neyləyəcək?*

Beləcə bu başkəşik kötük bir ömür boyu onun daxilində, yan-yörəsində öz diktəsini edir. Sonda isə şairin ona ittihamı səslənir:

*Heç nə deməsəm də, bunu deyim ki,
Mənsiz də əlindən beziblər sənin...
Belə düşünmüşsən, daşınmışan ki,
Başını bədəndən üzübələr sənin.*

E.Baxışın şair xislətində təbiətin, məişətin, düşüncə və hisslərin şeirləşə bilən detalları arasında "balaca", "böyük" ölçüsü yoxdur. Bir rəng, bir təbiət çaları da təərənnüm obyektinə ola bilər. Yaz yaşılının qızmar yay, soyuq payız, qış burulğanında itməsi, yoxa çıxıb əriməsi ağrıdır şairi, bu həyat, canlılıq, ovqat nişanəsinin - otda, yarpaqda sükuta, bozluğa meydan oxuyan yaşıl rəngin arxasınca sanki ağrı deyir:

*...yaşılım,
yaşılım, hara gedirsən?
çiçək qanadından, ot qanadından,
pald qanadından, tut qanadından,
sallana-sallana hara gedirsən?*

*O sarı zamanın sarı payızı,
o sarı payızın sarı küləyi,
o sarı küləyin sarı şilləsi
sınduracaq səni, əyəcəkdir səni,
düşəcəkdir dalınca canavar kimi,
qurd kimi dağıdıb yeyəcəkdir səni, -
Yaşılım,
yaşılım, hara gedirsən?*

28.04.2017